

Muhammed b. Selman ve Değişen Suudi Dış Politikası

2015 yılında Suudi Arabistan hanedanında Kral Abdullah'ın vefatından sonra tahta geçen halefi Kral Selman b. Abdulaziz'in oğlu Muhammed b. Selman'ın hızlı yükselişi dikkat çekmekte. Prens Selman, iç politikada kapsamlı ve kritik bir reform sürecine girerken dış politikada da aynı şekilde hızlı ve dinamik bir süreci başlatmış görünüyor.

2017 yılının ikinci yarısından itibaren önce veliaht prens makamına gelen Selman, daha sonra ülkede muhalif kimliği ile bilinen meşhur mutedil ulemanın tutuklanması ve ardından büyük bir yolsuzluk operasyonu ile birçok prensin ve iş adamının mal varlıklarının devlete aktarılması gibi icraatlarıyla öne çıktı. Sonuç olarak Muhammed b. Selman bu tasarrufları ile ülkenin iplerini eline almayı başardı.

Veliaht Prens Selman, iç politikada olduğu kadar dış politikada da dikkat çekici icraatlarda bulunuyor. Yolsuzluk operasyonlarından sağladığı maddi imkânlarla çok sayıda yurt dışı temaslarda bulunan Prens Selman, bu ziyaretlerde ülkesi adına önemli anlaşmalar imzaladı. Mısır ile başlayan gezilerinde bilhassa İngiltere (10 milyar sterlin), ABD (250-400 milyar dolar), Fransa (18 milyar dolar) ve İspanya (1,8 milyar avro) ile büyük anlaşmalar imzaladı. Bu temaslarda sırasında gerek devletler gerekse özel şirketlerle milyarlarca dolarlık savunma ve ticaret anlaşmaları imzalayan Muhammed b. Selman'ın bu gezileri, resmî olarak uluslararası aktörler tarafından kabul gördüğü ilk yurt dışı ziyaretler olma özelliği de taşıyor.

Prens reform ve Suudi Arabistan'ı yeniden yapılandırma sürecine girmesi, ülke içinde ve dışında hem olumlu hem de olumsuz tepkiler alırken Selman'ın bu girişimleri özellikle genç kuşaklar tarafında destekleniyor. Ülkenin reforma ihtiyacı olduğunu kabul eden bazı muhafazakâr çevreler ise veliaht prensin takip ettiği metodolojiyi ve reformların çerçevesini eleştiriyor. Suud'un iç ve dış politikasında yapılan değişikliklere bir bütün olarak bakıldığında bütün icraatların birbiriyle ilintili olduğu görülüyor.

Arap Baharı süreciyle birlikte kuruluşundan sonraki en zor dönemlerden birinden geçen Suudi Arabistan, bir yandan petrol gelirlerinin düşmesiyle ekonomik refah kaybı yaşarken bir yandan da bilhassa Yemen özelinde, ulusal güvenliği konusunda ciddi bir tehdit algılamaya başladı. Krallığın bu dönemde belki de en çok zorlandığı mesele, büyük ölçüde ülkenin güvenliğini ve istikrarını garanti eden geleneksel müttefiki ABD ile yaşadığı sorunlar oldu. Özellikle Obama döneminde 11 Eylül olaylarında Suudi yetkililerin yargılanması yolunun açılması için hazırlanan "11 Eylül Yasası" başta olmak üzere ABD ile İran arasında imzalanan P5+1 Nükleer Anlaşması ve Yemen'de sürdürülen savaşta tüm teknolojik üstünlüğe rağmen bir türlü başarı sağlanamaması, bu sorunların başında geliyor. Ayrıca 2016 yılında ABD seçimlerinde yaşanan belirsizlik de ülkeyi dış politikada farklı açılımlar yapmaya mecbur bıraktı.

Ülke içinde radikal reform ve değişikliklerin yapılması, dış politikada Batı ile, daha doğrusu ABD ile daha fazla ekonomik ve kültürel bağlılık kurulması, Suudi Arabistan'ın aslında ulusal bütünlüğünü sağlamak adına attığı mecburi adımlar olarak görülebilir. Zira ABD Başkanı Trump'ın Ortadoğu konusundaki yaklaşımının ne olacağının kestirilememesi, Suudi yönetiminin iç fay hatlarını kaşıma pahasına da olsa ülkede reform yapıldığı imajını vermeye mecbur kaldığını düşündürüyor. Bu noktada, ülkenin yabancı kapitalist sisteme daha fazla açılması ve yabancılara verilen imtiyazların artırılması karşılığında Suudi Arabistan'ın ulusal güvenliğinin sağlanmaya çalışıldığı tezi de geçerlilik kazanıyor.

Dünyada ve bölgesinde gelişen konjonktür karşısında dış politikada da oldukça radikal bazı kararlar alan Suudi Arabistan, başta İsrail olmak üzere ABD ile imzaladığı özellikle silah anlaşmaları ile yeni dış politikasının ana hatlarını ortaya koyuyor. Bunun yanında Fransa, İngiltere ve İspanya gibi ülkelerle de silah anlaşmaları imzalayan veliaht prens, kendi geleceğini olduğu kadar Suudi Arabistan'ın güvenliğini de bir şekilde sağalamaya çalışıyor. Bu noktada Prens Selman'ın ülkesindeki değişim ihtiyacının bir yansıması olarak köklü ve uygulanması oldukça güç tercihlerde bulunması gerekiyor. Bu kararlarından ötürü onu ülke içinde ve dışında takdirle karşılayanlar olduğu kadar eleştirenler de var.

Bu dönemde Yemen savaşı, Muhammed b. Selman'ın dış politika tercihlerinde önemli bir belirleyen olmuş görünüyor. Dördüncü yılına yaklaşan savaşta, henüz net bir neticenin alınamaması, doğal olarak Krallığı her yönüyle etkileyerek vatandaşlar arasında endişeye sebep oluyor. Bütün bu güvenlik endişelerinin de dış politikayı şekillendiren en önemli etken olduğu görülüyor. Bu yeni dönemde Suudi Arabistan'ın Filistin meselesi dâhil her konuda kendi millî güvenliğini önceliğini görüyor.

Suudi Geleneksel Dış Politikasını Aşmak

Kuruluşundan bu yana sıkı bir ilişki içinde olduğu ABD, hem ekonomik alanda hem de güvenlik alanında Suudi Arabistan'ın en önemli müttefikidir. Muhammed b. Selman da geleneksel ABD müttefikliğini devam ettirmiş ve bu dönemde iki ülke ilişkileri daha önce hiç olmadığı kadar yakınlaşmıştır. Öncesinde ABD'nin yanında İngiltere, Fransa ve Almanya ile de özellikle güvenlik politikaları geliştiren Suudi Arabistan'ın son dönemde ABD ile olan lobi faaliyetleri ve ekonomik anlaşmaları İngiltere'yi kışkıracak niteliktedir. ABD ile ilişkileri daha da güçlendirmek isteyen Krallık, yapacağı yeni silah anlaşmaları ile güvenliğini garanti altına almayı planlamaktadır.

Veliaht Prens Selman'ın dış politikadaki en radikal adımı şüphesiz Filistin ile ilgili tutumudur. ABD'nin Tel Aviv Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararına ve ardından çıkan çeşitli haberlere verilen reaksiyona bakıldığında, Prens Selman'ın Suudi dış politikasında teamül dışı davranışlarının ülke içindeki fay hatları üzerinde de orta vadede bazı etkilerinin olması beklenmektedir.

Suudi Arabistan'ın son dönemde Filistin bağlamında İsrail ile geliştirdiği ilişki, ayrıca izlenmesi gereken bir konudur. Geçmişte Suudi Arabistan'ın İsrail ile resmî olarak diplomatik teması bulunmuyordu. Sadece 2005 yılında Kral Abdullah'ın "Barış Planı"nda da görüldüğü üzere, Suudi yetkililer Filistin sorununun çözümü için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Muhammed b. Selman ise, Suudi Arabistan tarihinde ilk defa -en azından lafzen- İsrail'in Filistin devletiyle yan yana kendi ulus devletine sahip olma hakkı olduğunu söyleyen ilk lider oldu.

Prens Selman'ın İsrail ile yaklaşmasının üçüncü sebebi ise bölgedeki İran etkisinin sınırlandırılmasıdır. İran karşıtlığı gibi ortak bir düşmana karşı iş birliğinin artırılmasının, doğal olarak Filistin davasına da yansması olmuştur. Hasılı Muhammed b. Selman, içeride hem kendi iktidarını pekiştirmek hem de uluslararası güçler tarafından muteber bir aktör olarak kabul görmek için İsrail ile ilişkilere önem vermektedir. Bu kapsamda İsrail'in de İran'la yapılan nükleer anlaşmadan memnun olmayışı, doğal olarak bu iki aktörün ortak bir pozisyonda buluşmasında önemli bir zemin oluşturmuştur. Bu da pek tabii olarak Suudi Arabistan'ı geleneksel Filistin politikalarında bazı değişikliklere gitmeye mecbur bırakmıştır.

"Ülke içinde radikal reform ve değişikliklerin yapılması, dış politikada Batı ile, daha doğrusu ABD ile daha fazla ekonomik ve kültürel bağlılık kurulması, Suudi Arabistan'ın aslında ulusal bütünlüğünü sağlamak adına attığı mecburi adımlar olarak görülebilir."

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile geliştirdiği ilişkiler, Prens Selman'ın bölgesel anlamda belki de geleneksel dış politikadan ayrıldığı en önemli noktalardan biridir. Tarihsel olarak BAE'yi her zaman Suudi arka bahçesi olarak gören Suudi Arabistan yönetimi ile BAE arasında çeşitli ideolojik ve ekonomik temelli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Ancak Muhammed b. Selman, BAE'yi eşit bir aktör olarak görmekte ve hatta iş politikada olduğu gibi bazı dış politika kararlarında da BAE'nin öncü rolünü ve yönlendirmesini kabul etmektedir.

Suudi Arabistan son dönemde Irak ve Suriye'deki Kürtler konusuna da ilgi göstermeye başlamıştır. Krallık hem Suriye'de hem de Irak'ta İran'a karşı bir denge unsuru olabileceği düşüncesiyle Kürtlerin toprak olarak otonom bir yapıya kavuşması ve Suriye özelinde de Fırat'ın doğusunda askerî bir varlık kazanması tezlerine sıcak bakmaktadır. Suud yönetimi, Fırat'ın doğusunda bir Kürt varlığını hem Tahran-Bağdat-Şam-Beyrut arasında oluşabilecek kesintisiz bir enerji hattını hem de muhtemel stratejik bir hattı kesebileceği düşüncesiyle desteklemektedir.

İslam dünyasında kendisini her zaman İslam davasının kollayıcısı ve lideri olarak gören Suudi Arabistan, Muhammed b. Selman ile birlikte hızlı bir şekilde Arap milliyetçiliği politikaları geliştirmeye başlamıştır. Daha önce katı bir Şii karşıtlığı sergileyen Suudi dış politikası, son süreçte gerek Irak merkezî hükümetiyle gerekse Sadr gibi Şii Arap dinî gruplarla yakınlaşma emareleri göstermiştir. 2014 yılından itibaren bu yönde adımlar atan Krallık, 2017 yılında Irak Merkezî Hükümeti Başbakanı Haydar el-Abadi ve Şii Sadr cemaati lideri Mukteda es-Sadr'ı Riyad'da ağırlamıştır. Krallığın bu yeni dış politika yaklaşımı, mezhebî unsurlardan Arap milliyetçiliğine kayma eğiliminin göstergelerindedir. Bu yeni yaklaşımın bir sonucu olarak da Suudi Arabistan, kültürel çalışmalar kapsamında Irak'ta 130.000 kişi kapasiteli dünyanın en büyük stadını inşa etmeye başlamıştır.

Prens Selman, daha önceki Suudi liderlerden farklı olarak İran karşıtı pozisyonda çok daha katı bir tutum

almış görünmektedir. Kral Abdullah, Kral Fahd ve Kral Faysal'a kıyasla Kral Selman ve oğlunun bir yandan İran'ın artan bölgesel etkinliğini azaltmaya çalışırken bir yandan da Arapçılık düşüncesini ön plana çıkarttığı görülmektedir. Kral Selman ve oğlunun İran'a karşı selef Suudi yöneticilere nazaran daha sert olmaları şüphesiz, İran'ın başta Yemen, Bahreyn ve Suriye'de artan gücü ve değişen bölgesel güç dengeleriyle doğrudan ilintilidir.

Bu doğrultuda Suudi Arabistan'ın hâlihazırdaki en büyük amaçlarından biri de ezeli rakibi İran'ı, Obama döneminde elde ettiği uluslararası sistemdeki yerinden etmektir. Daha açık bir ifade ile Suudi Arabistan İran ile Batı arasında imzalanan P5+1 Nükleer Anlaşması'nın geçersiz kılınması için Trump'tan çok şey beklemektedir. Anlaşmanın geçerliliğini yitirmesi İran'ı daha da marjinalleştirecektir. Bu doğrultuda İran karşıtı söylemlerini ciddi biçimde arttıran ve gerek Hamaney gerekse bölgede İran'ın desteklediği askerî gruplara karşı söylemlerde bulunan Prens Selman'ın, bölgede İran karşıtı geniş bir cephe oluşturma niyetinde olduğu görülmektedir. Prens, bu amaç doğrultusunda konuşmalarında "Arap dünyasının çıkarları" ve "İslam dünyasının çıkarları" gibi ifadeleri oldukça fazla kullanmaktadır.

Ancak bu hedefini gerçekleştirme noktasında Suudi Arabistan'ın karşılaşacağı bazı sorunlar vardır. Zira Trump'ın İran'la imzalanan P5+1 Nükleer Anlaşması'nı ilga etmesi bölgedeki çatışma durumunu daha da derinleştirecektir. Üstelik Rusya'dan daha fazla bağımsızlaşmak için İran'ın enerji kaynaklarına muhtaç olan Avrupa ülkeleri de ne Trump'ın ne de Suudi Arabistan ve İsrail'in İran konusundaki tavırlarını desteklemektedir. Son olarak geçtiğimiz günlerde aynı hafta içinde Beyaz Sarayı ziyaret eden Almanya Şansölyesi Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un ardından İngiltere'nin yaptığı açıklamalarda da nükleer anlaşmaya sadık kalınması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Anlaşmanın feshinin gündeme gelmesi ise, elbette ki Suudi Arabistan'ın son dönemde ABD ile geliştirdiği politikaların bir tezahürüdür.

Ekonomik ve güvenlik politikalarında Prens Selman'ın Avrupalıları ABD'ye nazaran daha önemsiz görmesi, muhakkak ki İran ve Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki ilişkiyi etkileyecektir.

Önümüzdeki süreçte Suudi Arabistan'ın İran'la ilişkilerindeki soğukluk devam edecek ve muhtemelen Muhammed b. Selman taht yarışında İran karşıtlığı ile konumunu pekiştirecektir. Selman'ın ABD ile birlikte Suriye gibi çatışmaların sıcak olarak devam ettiği yerlerde ses getirici operasyonlarına devam etmesi de oldukça muhtemeldir.

İran karşıtı geniş bir Arap cephenin inşası, Muhammed b. Selman'ın en önemli dış politika hedeflerinden biri olarak öne çıkmaktadır. ABD'nin küresel anlamda, İsrail'in de bölgesel anlamda askerî olarak etkin olacağı bir cephede İran'ın artan bölgesel etkinliğin geriletilmesi, Prens Selman'ın dış politika projesinin en önemli ayağını oluşturmaktadır.

Ayrıca, bölgede Katar krizinde oldukça etkili olan Suudi Arabistan-Mısır-BAE-Bahreyn ittifakını genişletme çabaları da sürmektedir. BAE'nin özel gayretleri sonucu ikna olmuş görünen Muhammed b. Selman, son olarak Lübnan'daki Sünni Hariri yönetimini ve Fas'ı da bu ittifaka katmış görünmektedir. Geçtiğimiz günlerde Fas, İran'la bütün diplomatik ilişkilerini kestiğini ilan etmiş, Suudi Arabistan da bu durumdan duyduğu memnuniyetini bildirmiştir.

BAE ve Muhammed b. Selman'ın kurmaya çalıştığı bu koalisyonda bazı meseleler henüz somutlaşmadığı için önümüzdeki süreçte birtakım pürüzlerin çıkması muhtemeldir. Her ne kadar söz konusu Arap koalisyonunun genişleme potansiyeli bulursa da Mısır'ın verdiği Suudi Arabistan ve BAE'nin gölgesinde kalmış imajı, ihtimal ki Mısır'ı bu gruptan uzaklaştıracaktır.

Muhammed b. Selman özelinde ve genel olarak Suudi Arabistan'da, İslami unsurlardan hızlı bir uzaklaşma, buna karşın Arap milliyetçiliğine hızlı bir yönelim olduğu gözlenmektedir. Bu durumun etkilerinin de hem bölgesel hem de İslam dünyası genelindeki ilişkilere yansdığı görülmektedir.

İttifak ettiği İslami gruplarla yakınlığı sebebiyle oldukça yorgun düştüğü görülen Suudi Krallığın bölgedeki beklentilerine erişememesi, Arapları tek çatı altında toplayabileceği düşüncesine sarılmasına ve bölgesel bir ittifak arayışına gitmesine yol açmış görünmektedir. Suudi Arabistan'ın doğusundaki kentlerden olan Zahrân'da gerçekleştirilen son Arap Birliği toplantısı da bu savı kanıtlar niteliktedir.

Muhammed b. Selman, BAE ve Mısır ile birlikte hem ekonomik alanda hem de güvenlik alanında müşterek bir savunma zemini oluşturma niyetindedir. Bu konudaki şartların sağlanması halinde, ilerideki süreçte askerî bir ortak gücün yanında Arap Birliği'nden ayrı olarak daha hızlı çalışacak başka Arap ülkelerini de kapsayan, fiilî olarak siyasi bir örgütün kurulması muhtemeldir. Ancak bu tür bir oluşum, 2015 yılında yine Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan "İslam Ordusu" ile çelişkiler göstermektedir. Suudi Arabistan'ın bir tür pan-Arap düşünceye evrilmesi, onun tarihsel misyonunda taşıdığı bütün İslam dünyasının lideri rolü ile gelişmektedir. Nitekim Krallığın İslam dünyasındaki pozisyonunu sağlamlaştıran unsur, İslam davası konusundaki kapsayıcılığıdır. Başarı oranı bir yana bırakılacak olursa Suudi Arabistan için İslam müdafaası, İslam dünyasında önemli jeopolitik bir güç unsurudur.

Prens Muhammed b. Selman, babası Selman b. Abdulaziz kral olduktan sonra hızlı bir yükseliş göstermiştir. İçeride bir yandan otoritesini güçlendirirken bir yandan da reformlara hız veren Prens Selman, yurt dışında daha da iddialı proaktif ve dinamik bir dış politika süreci izlemektedir.

Genç prens, devletin iplerini bir bir ele geçirirken, yurt dışından aldığı destekle de ülkesini bölgesinin yeni ve güçlü aktörlerinden biri haline getirecek gibi görünmektedir. Bununla birlikte ülkesinin yeniden yapılandırılmasında amcası Faysal kadar kararlı ve belirleyici bir irade gücüne sahip olup olmayacağını ise tarih gösterecektir. Devletin hem ekonomik hem de toplumsal olarak yapılandırma ve merkezileşme sürecinin ne kadar başarılı olacağı da yine önümüzdeki süreçte görülecektir.

Muhammed b. Selman'ın dış politikadaki bu adımları, Krallık açısından yeni bir paradigma olmaktan ziyade, Krallığın bölgesel ve uluslararası sistemde var olan rekabet ve çok taraflı mücadelesinde geleneksel olarak sahip olduğu varlığını idame ettirmek istemesinin bir neticesidir.

Sonuç olarak Muhammed b. Selman'ın tüm bu adımları her ne kadar farklı yorumlar içerse de geleneksel Suudi dış politika davranışları göz önünde bulundurulduğunda aslında çok da farklı bir süreçten bahsetmek mümkün değildir. Zira daha önceki dönemlerde de Suudi Arabistan radikal adımlar atma konusunda oldukça mahir bir ülke olduğunu göstermiştir. Nihayetinde diğer bölge ülkeleri gibi Suudi Arabistan da bir ulus devlet olduğunu ve millî menfaatlerinin her şeyden önce geldiğini ifade etmektedir. Söz konusu dış politika adımlarını atan Prens Selman'ın bu sayede ülkesini artan bölgesel ve küresel risklere karşı koruyabileceği düşüncesinde olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte pan-Arap gibi bir cephenin oluşumunun başta İran'a karşı olmak üzere bölgesel ve küresel riskleri göğüslemede ne kadar başarılı olacağı konusu ise bazı şüpheler barındırmaktadır. Arap dünyasında başta mezhepçilik olmak üzere çeşitli çıkar gruplarının özel menfaatleri, aktörlerin temsiliyet eşitsizliği ve aldıkları roller, bu süreci büyük ölçüde belirleyecektir. Katar gibi bir krizin suni olarak devam etmesi ise söz konusu cepheyi zayıflatmaktadır.